అవతలి వైపు

రంగనాథరావుకి ఉలికిపడినట్లు మెలకువవచ్చింది. ఒకటి, రెండు, మూడు. తలుపుమీద చేతి చరపులు వినవస్తున్నాయి. బద్ధకంగా ఒత్తిగిల్లాడు. కొంచెం విరామం. మళ్లా తలుపుమీద చప్పుడు. ఈ సారి చాలా కోపం వచ్చింది. లిప్తపాటు వీరీక్షించాడు, సుభద్ర లేస్తుందేమోనని. ఊహూ. ఆవిడ హాయిగా పవ్వళించే వుంది విసురుగాపోయి తలుపు తెరచాడు. సన్న తుంపరులు పడుతున్నట్లున్నది. ఆహ్లాదకరమైన అనుభూతిని కలగ చేసే వాతావరణం. చిరుచలి. ఇంకా సూర్యుడి కిరణాలు చెట్ల చివరల కైనా చేరలేదు. 'అమ్మగారు ఇయ్యాల శేరుపాలు ఎక్కువతెమ్మన్నారు?' అంటోంది పాలమనిషి. కళ్ళకేమిటో కొత్తగావుంది. మంచి బింకమైన వయసులో, మంచు బిందువులు పడిన ముద్దబంతి పూవులాగుంది. పాల గిన్నె కిందపెడుతున్న వయసులోవున్న ఆడకూతురు. "ఎవరు నువ్వు"

అన్నాడు రావు· "నాను తెల్దేటీ" అని పళ్ళు పదీ కనపడేలా తళుక్కున నవ్వింది. "మాలచ్మిని కాదేటీ?'' అని పలికింది. "ఆసి నీ దుంపతెగ. ఎంతలావాళ్ళు చేశావే"- అనుకున్నాడు రావు. టీపాయ్‌మీద గంగాళం లాటిగిన్నె వుంటే దాన్ని తెచ్చి పాలు పోయించుకున్నాడు. మా లక్ష్మి వెళ్ళిపోయింది.

రావు మళ్ళా తలుపు గడియపెట్టి పక్కమీద కూచున్నాడు. టీపాయ్‌మీద సిగరెట్ పెట్టి తీసుకుని, సిగరెట్ వెలిగించాడు. సుభద్ర వేపు చూశాడు ఇటువేపు ఒత్తిగిలి పడుకుంది. భుజంమీద ఆచ్ఛాదన పక్కకి జారిపోయింది. పెదవులమీద తీరిపోయిన అలసటను సూచిస్తున్న చిరునవ్వు. పెదవుల్లో సౌకుమార్యంలేదు. మొద్దుబారిపోయివున్నాయి. ముసలి చిరునవ్వు అనుకున్నాడు. అట్లా సుభద్రను చూడగానే చిరాకు పుట్టుకొచ్చింది రావుకు. ఈ పెదవులనేనా గులాబి రెక్కలనీ, మందార మొగ్గలనీ, నాల్రోజులు పుట్టింట వుండవలసి వచ్చిన పెళ్ళాన్ని ఆకాశాని కెత్తేస్తూ తాను ఉత్తరాలు వ్రాసింది. ఒళ్ళు గగుర్పొడిచింది. ఒదులు ఒదులుగా రెవిక వేళ్ళాడిపోతున్నది. జుట్టంతా చిందరవందరగా వుంది నిన్న సాయంకాలం తలంటుకొని వుంటుంది. లెక్క పెట్టటానికి వీలుగా తెల్లటి వెంట్రుకలు కనపడుతున్నాయి.

గాలిపోయినటైరూ, సాగిపోయినరబ్బరూ, అరిగిపోయినజోడూ, ఆ గదిలోనే అక్కడాఅక్కడా కన్పించాయి. సుభద్రవేపు చూశాడు. సిగరెట్టు పొగతో గుండెంతా వెచ్చబడింది. సుభద్ర చెయ్యిమీద చెయ్యివేసి గాజులు సవరించాడు. చెయ్యికాస్తా వెనక్కులాక్కుంది. భువనైకసుందరి రుబ్బురోలులా అటునుంచి ఇటు కదిలింది. అబ్బా! ఆ ముసలి నవ్వు. ఆ పెదవులపైన నల్లనిచారలు. రావుకి కష్టమనిపించింది.

బయట వాన పెద్దదయింది. పది నిమిషాలు తక్కువ ఆరు అయినా ఇంకా ఐదుకూడా కానట్లే వుంది.

సుభద్ర కళ్ళు తెరిచింది, ఆ కళ్ళచుట్టూ నల్లని వలయాలు. భావ గర్భితంగా నవ్వింది అతనివేపుచూసి. మెడకింద ముడతలు ముడత లుగా జారిపోతోంది శరీరం. రావు నవ్వలేదు. నవ్వురాలేదు.

"పాలమనిషి వచ్చిందా ?"

రావు విసుక్కున్నాడు.

"ఎక్కువ పోయించుకున్నారా? "

"తప్పుతుందా నువ్వు చెప్పిన తరువాత"

"ఆహా ఏం భయభక్తులు''! అని వెటకారంగా ఆమె పయట బయ టకు తీసి భుజాలచుట్టూ:కప్పుకుంది. పొట్టదగ్గర చూశాడు. ముడతలు ముడతలుగా పొట్ట కిందికి జారిపోయింది.

'ఇవాళ ఎంత పనుందో ! వేగిరం లేపకపోయారా' అంటూ లేచి, ఊడిపోయిన జుట్టును, కొప్పుగా ముడుచుకుంది. ఇంట్లోకి వెళ్ళిపోయింది, వరండా తలుపుతీసి. రావుకి చాలాకోపం వచ్చింది. పాతికేళ్లుగా కాపురం చేస్తున్నా, ఎప్పుడు ఏ విధంగా ప్రవర్తిస్తే తనకు నచ్చుతుందో సుభద్రకు తెలీదు. ఐదుగురు పిల్లలైతే కలిగారు. రావుకి చాలా అసంతృప్తికలిగింద. ఆ తలుపు దగ్గరగా వేసిపోవాలని తోచలేదు, సుభద్రకు. మళ్లీ వెల్లకిలా పడుకుని దుప్పటి కంఠం వరకూ లాక్కున్నాడు రావు. హాల్లో పిల్లల్ని నిద్రలేపుతోంది సుభద్ర. "బాబ్జీ, అక్క ఇవాళవచ్చేస్తుంది. వేగిరంలే. సుందరం. నువ్వు స్టేషన్‌కివెళ్ళొద్దూ. లే. పళ్ళు తోముకో, కాఫీ తాగు. మార్కెట్‌కు వెళ్ళాలి, అరటిపళ్ళగెలతేవాలి లేలే!''ఊఁ(ఒక పేహడావుడి చేసేస్తున్నది.

పక్కమీదినుంచి లేవబుద్ధి పుట్టడంలేదు రావుకి. నరాల్లో ఏవిటో వెచ్చగా, మత్తుగా శక్తిపాకుతోంది. వెలిసిపోయిన దుప్పటిలా, మాసి

పోయిన తలగడలా, సుభద్ర గుర్తొస్తున్నది. పాలు పోయటానికి వచ్చిన పిల్ల మాలక్ష్మి ఎంత బింకంగా ఉంది! వీధివాకిలిపక్కనే ఆకులు రాలిపోయిన బాదంచెట్టు కనబడుతున్నది. పై కొమ్మల్లో మాత్రం అక్కడక్కడ పండుటాకులున్నాయి. వరండాలో కంచుగంటలా ఎవరిదో గొంతు వినపడుతున్నది.

"అమ్మగారో. సుభద్రమ్మగారో". రావుకి పక్కమీదనుంచి లేవాలనిలేదు. తన గదిలోంచి వరండాలోకి పోయే తలుపులు బార్లా తీసిలేవుగాని, పూర్తిగా వేసీలేవు. చూశాడు.

కూరల తట్ట దింపుకొంటోంది ఎవరో మనిషి. ఆడకూతురు. సుభద్ర వచ్చి చేయేసి సాయంచేసింది. పొరపాటుచేశాడు తాను. చప్పున పోయి తాను చేయివేయాల్సింది కూరల తట్టపైకి. పూర్తిగా పైట జారిపోయింది. మళ్ళా ఆ పైటను కూరలమ్మి భుజాలమీద కప్పుకునే దాకా గుండె దడదడ కొట్టుకుంది రావుకు. పటుపైనకొప్పు. కోక బిర్రుగా కట్టింది. పొట్టదగ్గర ముడతలులేవు కళ్ళు నవ్వుతున్నాయి.

"బోణి మనింటికాడనేచేద్దామని వచ్చానమ్మా. మళ్ళా ఏరింటికైనా పోతే తాజాసరకుకాదని మీరంటారు' అంటోంది. భుజాలమీద రవిక తడిసి చర్మానికి అంటుకున్నది. బయట జల్లులోంచి వచ్చిందామె. పైటతో ముఖం తుడుచుకుంది శిలలోమలచినట్లుగావుంది. సుభద్రబేరాలూసారాలూ చేస్తోంది. "ఏసుకోండమ్మా. ఇంతలో నేను సెడిపోయేదిలేదు. ఈ ఇంటికాడ తిని బతికినదాన్నేను" అంటోంది. ఆ గొంతు ఎక్కడో విన్నట్లుగా వుంది. ఆ నవ్వు ఎక్కడనో చూసినట్లుగావుంది. ఆ వాలకం ఎప్పుడో తన కళ్ళపడ్డట్లూవుంది. ఆశ్చర్యం. మంచందిగి ఆ మనిషిని పరకాయించి చూడాలనిపిస్తోంది రావుకు. సుభద్ర కూరలబేరం ముగిసింది. కూరలమ్మి తట్టఎత్తుకొని వెనక్కు తిరిగింది. రావు సిగరెట్ అవతల పారేసి లేచి

కూచున్నాడు. "కందిరీగ నడుముదాన· కాళ్లా కడియాలదాన" ఎక్కడిదో ఈ పాట. ఈ భావం. తళుక్కున మనసులో స్ఫురిస్తుండగానే, కూరలమ్మి వరండా దిగి వెళ్ళిపోయింది. రత్తాలేనా? అన్న అనుమానంలో పడ్డాడు. వాన జల్లు తెరిపిన పడ్డది. రావు వీధి వాకిట్లోకి వచ్చి చూశాడు. పనిమనిషి వాకిలి చిమ్ముతోంది. దూరంగా కూరలమ్మి తన బరువో, తట్టబరువో, లయగా పిరుదులు కదలేట్లు వెళుతోంది. బావుండదని లోపల కొచ్చేశాడు రావు.

సుభద్ర కూరలన్నీ బుట్టలో కెత్తుతోంది.

"ఎంత ఖర్చుచేశావ్ పొద్దున్నే"

"ఏం రాసుకోవాలా"

రావుకి చిరెత్తుకొచ్చింది. తానొక్కడే ఇంట్లో పిసినారివాడు. సుఖంగా హాయిగా భారుభూరున బ్రతకలేడు. ఎవరికయినా బాధలేదు, తమ ఇష్టంవచ్చినట్లు తాము ఖర్చుచేస్తారు. స్వేచ్ఛగా, నిబ్బరంగా వుంటారు. తన ఒక్కడిదే సంసారమైనట్లు తనకే సంసారపు జాగ్రత్త అంతా. చిరాకునంతా అణచుకొని చిరునవ్వుతో—

"ఎవరీ మనిషి కొత్తగావుందే" అన్నాడు యధాలాపంగా అడిగినట్లు, జాగ్రత్తపడుతూ.

"రత్తాలు తెలీదండీ. మన పెళ్ళినాటికి మనింట్లో పనిచేస్తుండేది" రావు వెళ్ళి మళ్ళీ పక్కమీద కూచున్నాడు. దుప్పటి నిండా కప్పుకున్నాడు. సిగరెట్టు వెలిగించాడు.

రత్తాలు. పచ్చగా, దబ్బపండులాగా, బొంగరంలాగా వుండేది. చీపురు పుచ్చుకుని గదులన్నీ శుభ్రంచేస్తుంటే నక్కినక్కి వెనక వెనక తిరిగేవాడుతాను. కిటికీలోంచీ, వంటింటి గడపమీద నుంచీ పులుకూ పులుకూ చూసేవాడుతాను. పాతికేళ్ళ క్రింద రత్తాలు కళ్లు తన కళ్లతోకలిస్తే

ఎండకు కగ్గిన పువ్వుల్లా కళ్ళు వాల్చేసుకునేవాడు. "చా, నాకు సిగ్గు ఇప్పుడా" అనేది రత్తాలు. తనకు భయం. అసహ్యం. చీదర, పెళ్ళయింది రత్తాలుకీ తరువాత పెళ్ళయిందట. రత్తాలును ఎప్పుడూ దగ్గరగా తాక లేదు. చూడలేదు. పాతికేళ్ళనాటిమాట. ఆ రోజులు గుర్తువచ్చినప్పుడల్లా తనమీద తనకే ఎన్నోసార్లు అసహ్యమయ్యేది. విసుగేసేది. కోపంకలిగేది. కాని తరువాత రోజులు గడిచి పోయినయ్. సంపాదన, పరువు, ప్రతిష్ట, పిల్లలు, చదువులు, ఉద్యోగాలు. పెళ్లిళ్ళు—తనచుట్టూ గిరిగీసిన గీతలు,

సుభద్ర వచ్చి చూసింది. ఇదేం విడ్డూరమమ్మా ! అన్నట్లుగా : "ఇవాళ ఇంకోసారి కాఫీ కలపను, త్వరగా తెములుతారా? తెమలరా" రావుకి విసుగొచ్చింది. సుభద్ర చేతులనిండా బొగ్గుమసి. ఆర్పేసినకుంపటి లాగావుంది. తనకు చలిగావుంది. గుండెల్లో వెచ్చగావుంది. నరాల్లో వింతగావుంది. రావు లేచాడు. కాఫీ తాగాడు.

కచ్చేరి గదిలో కూచున్నాడు.

ఇంకా రత్తాలే కళ్ళముందూ, కాగితాలముందూ కనపడుతున్నది. పెద్ద కూతుర్నివాళ పెద్ద కుర్రాడు అత్తారింటినుంచి తీసుకుని వస్తున్నాడు. సుభద్ర చేసే ఆర్భాటానికంతా అర్థం అదే.

రేడియోలో తెలుగు వార్తలు వినపడుతున్నాయి. వాతావరణం పొడిగావుండదు. ఆకాశం మేఘావృతంగా వుంటుంది. అడపాదడపా జల్లులు పడవచ్చు.

సుందరం అప్పుడే స్నానం చేసి వచ్చాడులావుంది. "అమ్మ పది రూపాయలిమ్మంటోంది" అంటున్నాడు, ఎదురుగా నిల్చుని. రావుకి చాలా కోపంవచ్చింది. తాను లక్షలు లక్షలు సంపాదిస్తున్నాడనీ, సంపాదిస్తాడనీ అనుకుంటోంది గాబోలు సుభద్ర. "ఎందుకుట?" అన్నాడు విసుగ్గా. "అరటిపళ్ళూ, తమలపాకులూ, చామంతిపూలూ, అగరొత్తులూ,

పసుపూ, కుంకుమా'' సుందరం లిస్టుచదివాడు. రావుకి బుర్రవేడెక్కింది. నిన్న సాయంకాలం సుభద్ర బజారెళ్ళి రెండువందలు ఖర్చు పెట్టింది. నూటముప్ఫై రూపాయల చీరకొంది. అమ్మడు సూడిదలకు ఇంకా ఏమి ఏమిటో అర్థంలేని ఖర్చులు. ఉడికిపోతూనే పదిరూపాయలనోటు ఇచ్చి పంపించాడు సుందరానికి.

సుందరం మళ్ళా అమ్మదగ్గరకువెళ్ళాడు సంప్రతింపులకు. వాడట్లా వీధిలోకి వెళ్ళగానే సుభద్రవచ్చి, "ఈ పూట వంటమనిషికి కబురెడదాము లడ్డూలు కట్టించాలి'' అంది. రావుకి చాలా కోపంవచ్చి కుర్చీలో కుత కుతలాడాడు. ఆ కోపంలో చేతిలోవున్న లా జర్నల్ వాల్యూము, అట్ట లూడి చేతిలోకొచ్చి. పుస్తకం క్రింద పడిపోయింది. అట్టమీద సంవత్స రం చూశాడు. పాతికేళ్ళ క్రిందటిది. సుభద్ర వయసు—అప్పుడే వచ్చిందీ వాల్యూముకు.

"సరే పిలిపించు''

క్రిందికి వంగి పుస్తకం తీశాడు. ముసలివాసన వస్తోంది పుస్తకం. సుభద్ర లోపలకు వెళ్ళిపోయింది.

తనకు భయం. ఏమాటా తాను కాదనలేడు. అందరూ తనమీద అధికారం చెలాయించేవాళ్ళే. తను భీరువు. అసమర్థుడు. చేతకానివాడు పరువుప్రతిష్టలు, గౌరవమర్యాదలు, తనకు సంకెళ్ళు. ఉరులు.

అమ్మడు, రాజు, సుందరం, పద్మ, బాబ్జీ అందరూ తనపైని అధికారం చెలాయిస్తారు. తాను ధైర్యంగా, ఉద్రేకంగా, అతిశయంగా, దర్పంగా. తృప్తిగా చేసిన ఒక్కటంటే ఒక్కపని ఏమిటి ? ఎప్పుడైనా చేశాడా ? అవాళఒకరోజురత్తాలు ; నాన్నగారాఫీసుకువెళ్ళీ, అమ్మ పురాణా నికివెళ్ళీ, మధ్యాహ్నం తన గది వూడ్చేప్పుడు, తలుపు దగ్గరగావేసి తన

వేపుచూసి అదోలానవ్వితే, తనకు చెమటలుపట్టి, ఒణికిపోతే, తలుపు తీసి నవ్వుతూ వెళ్లిపోలేదూ.

రావు మనసంతా ఇవాళ అదోలావుంది చీదరగా చికాకుగా అసంతృప్తిగా.

రోజులానే పదింటికి కోర్టు కెళ్లిపోయినాడు. పిండివంటా అదీ సాయంత్రానికిగానికాదు అన్నది సుభద్ర "నా మొహాన పోనీ పచ్చడి మెతుకులేకొట్టు" అనుకున్నాడు మనసులో రావు. మూడింటికి సుందరం కోర్టుకి కాఫీ పట్టుకొచ్చాడు. వాడి మొహం సినిమా కెళ్ళేముందులా కళకళ లాడిపోతున్నది "అక్కయ్యొచ్చిందినాన్నా! రైలు గంటలేటు సాయంత్రం మనింట్లో పేరంటం. అక్కయ్యతో అత్తగారు కూడా వచ్చారు. అన్నయ్య బజారుకెళ్ళి చీరా, రవికా తెచ్చాడు. అక్క అత్తగారికి పెట్టాలట. మీరు క్లబ్బుకెళ్ళి ఏడుకో ఎనిమిదికో రాండి. అని సుందరం పరుగెత్తుకొని వెళ్లాడు. రావు ఉస్సురని నిట్టూర్చాడు. అవాళ నిజానికి కోర్టులో పనికూడా లేదు. ఎక్కడికీ పోవాలనిపించలేదు. మధ్యాహ్నం లడ్డూలు కట్టివుంటారు జిలేబీ చుట్టివుంటారు. చూశావా సుభద్ర తనను గుర్తుంచుకొని పంపనైనా లేదు— ఆడది అతిశయానికి ముందోవెనకో పుట్టివుంటుంది. మగవాడు ఆమెకు బానిస. వాడి శక్తినంతా హరించివేసి వాణ్ణి ఆడిస్తుంది. పెళ్లితో మగవాడినోటికళ్లెం ఆడదాని చేతికొస్తుంది. అటు తరువాత యావజ్జీవమూ గుర్రం మగవాడూ, సంసారం మోతుబరువూనూ—

ఐదు గంటలైంతరువాత ఎటు పోవాల్సిందీ తోచలేదు రావుకు. కోర్టు ఆవరణ దాటి బయటకు వచ్చిన తర్వాత ఒక రిద్దరు మిత్రులు పలకరించారు క్లబ్బుకు ఆహ్వానిస్తూ. రావు హోటల్ కెళ్లి స్వీటుతిని కాఫీ త్రాగాడు. తన హక్కులేవో తాను గుర్తిస్తూ ఇప్పుడిప్పుడే నిలుపుకొంటు న్నట్లు అనిపించింది. క్లబ్బువేపు వెళ్లాడు. పేకాటంటే మోజులేదు అంటాడు ఇతరులతో. తనకు తెలుసు. తను పిరికి. తనకు భయం. తను

పెద్ద సంసారపరుడుకాదు. గొప్పగా అనుభవించేసాహసంలేదు జీవితాన్ని. రెండుమూడు న్యూస్ పేపర్సు చూశాడు న్యూస్ అంతా ఒక్కటే కాబట్టి ప్రత్యేకంగా వ్యాపార ప్రకటనలు చూశాడు. ఒక బొమ్మ బాగా ఆకర్షించిం దతణ్ణి. నడుము సన్నం దగ్గరకాకుండా, ఇంకా బాగా కిందికి చీరకట్టి, వీపు కనపడేలా వెనుతిరిగి విలాసంగా నిలుచుని ఈ చీరకట్టితే అందం, ఆనందం, స్వర్గం. సంతోషం, అంటోందో యువతి. పెద్దకొప్పు. రత్తాలు జ్ఞాపకం వచ్చింది. చటుక్కున రావుకు మనస్సంతా ఉసూరు మనిపించింది. ఎవరో పలకరించారు దూరం నుండి, లోకాభిరామాయణంలో కలవమని. రావు మనసుకి వాళ్లతో చేరాలనిపించలేదు. ఇంటికి వెళ్లేందుకు లేదు. ఆ పకపకలూ. హాస్యాలూ, ముసలి ముత్తయిదులూ, పసిపిల్లల వెక్కిళ్లూ చీదుళ్లూ, తాను భరించలేడు. ఆ చీరలు ఖరీదైనవేకాని, ఎందుకో తనకు నచ్చవు. అరచేతి మందం వెడల్పు జరీలూ, బోసిదవడలూ, పెద్ద పెద్ద బొట్లు. నెక్లెసులగూర్చి, పెళ్ళిళ్ళను గూర్చి, కడుపులనుగూర్చి, కాన్పులను గూర్చి, కోలాహలంగా మాట్లాడుకుంటారు. అవే మర్యాదలు, అవే మన్న నలు. విసుగులేదు. వేసటలేదు వాళ్ళకు.

రావు చల్లగాలికి వూరి బయట దాకా నడచివద్దామని బయలు దేరాడు. ఆకాశం మేఘావృతంగా వుంది. వాతావరణం మనోజ్ఞంగా వుంది.

వూరి కోలాహలాన్ని తప్పుకుంటూ, నెమ్మదిగా వూరి బయటకు వచ్చేశాడు.

తన చిన్నతనంలో అక్కడ ఏడాదికి ఆరునెలలు టూరింగ్ టాకీస్ వుండేది. ఇంటర్ పాసై, బి. ఏ. లో చేరి ఒక సంవత్సరం గడిచినదాకా, రహస్యంగా భయంభయంగా నేల టిక్కెటుతీసుకుని తానుసినిమాలుచూసే వాడక్కడ. ఇప్పుడక్కడ పర్మనెంటు హాలు కట్టేశారు. చుట్టూ కిల్లీ

బడ్డీలూ, న్యూస్‌పేపర్ స్టాల్సూ, పకోడీలూ, ముంతకింద పప్పూ, నూనె మిఠాయిలూ అమ్మే చిన్నచిన్న దుకాణాలూ, చాలా సందడిగావుంది ఆ ప్రదేశమంతా. ఇరుకువాడలూ మురికిగోడలూ పిరికినీడలూ వెకిలిజాడలూ ఇప్పుడక్కడ. ఇంకా ముందుకు నడిచాడు రావు మదన్‌మోహన్ టాకీసులో నుండి "బృందావన మందిరిదీ" అని కీచుగొంతుతో పాతరికార్డు గోల పెడుతున్నది. జనం పల్చగానేఉన్నారు. సినిమాహాలుముందు చిన్నతనాన ముంతకిందపప్పు మెరపకాయబజ్జీలూ అటూఇటూచూసి కొనేసి తినేసేవాడు. ఇప్పుడు నోరూరాయి కళ్లూ కాళ్లూ అన్నీ కట్టేసుకోవాలి. అన్యాయం. ఈ మెరపకాయ బజ్జీలమ్మే వ్యక్తి పాతికేళ్లుగా అమ్ముతున్నాడు. ఇతని తండ్రి అమ్మేప్పుడు పక్కనవుండి పొట్లాలుకట్టి ఇస్తుండేవాడు. ఇప్పుడు తాను యజమాని అయినాడు. రావుకి మిరపకాయబజ్జీలు తినాలనివుంది. కాని అశక్తతతో ముందుకి వెళ్లాడు, తన జరీకండువా, పైన తలపాగా వెక్కిరించాయి. బాగా ముందుకునడిచి పొలాల మధ్య రోడ్డు పైకివచ్చేశాడు. అప్రయత్నంగా వెనుదిరిగి చూశాడు సినిమాహాలు పైన లైటు ఉజ్జ్వలంగా కానవస్తున్నది. నమోవెంకటేశా నమో శ్రీనివాసా అని అరిగిఅరిగి అరుస్తోంది లౌడ్‌స్పీకర్. అనుకోకుండా ఆకాశంకేసి చూశాడు. చల్లనిగాలి, వర్షపువాసనను మోసుకొచ్చి శరీరాన్ని తాకింది. వానవచ్చేలాగుంది. తానేదో ధ్యాసలో ఇంతదూరం వచ్చాడు. వేగంగా వెనుదిరిగి నడవటం సాగించాడు రావు. సినిమాహాలునుంచికాక ప్రక్కగా ఊళ్ళోకి దగ్గరదోవుంది. ఊళ్లోకి వస్తే రిక్షా అయినా దొరుకుతుంది. వడివడిగా నడుస్తున్నాడు రావు. ఊళ్లోకివచ్చి తాను ప్రవేశించిన సందుగొందులను తలచుకు సిగ్గుపడ్డాడు రావు. ఇంతలో చిరుజల్లు అతణ్ణి పరామర్శించింది. నిమిషంలోనే వాన ఇంకా కొంచెం పెద్దదైంది. కళ్ళముందు రిక్షా కూడా కనరాలేదు.

చాలా ఇరకాటమైన పరిస్థితి. తాను చిన్న పిల్లాడిలా పరుగెత్తలేడు. తప్పలేదు. పక్కనేవున్న అరుగుల ఇల్లు చూరుకింద ఓరగా

నిలుచున్నాడు రావు. అటూఇటూ చూస్తున్నాడు రిక్షాకోసం. ఆ వీధిలో ఎవ్వరూ నడవడంలేదు. ఎదురుగా చిన్న పెంకుటింటి వీధి తలుపులు తెరుచుకున్నాయి. "బాబుగారూ రాండి ఒక్క నిమిషం కూచునిపోదురు" అని ఓర కళ్ళతో, ఒంటివిరుపుతో గౌరవమో, అభిమానమో, రత్తాలు పిలుస్తున్నది. రావుకి కాళ్ళలోనూ, గుండెల్లోనూ దడ ప్రవేశించింది. రత్తాలు తనకళ్లలో ఆంక్ష పెట్టిందో, కాంక్ష పెట్టిందో, రావులో తిరుగుబాటు ధోరణీ, ఉద్రేకమూ, ధీమా కలిగాయి. అటూఇటూచూశాడు. తన నక్కడ ఎవ్వరూ గుర్తుపట్టేవాళ్లులేరు.

చప్పున ఎదురునడచి రత్తాలు వాళ్లింట్లోకి వెళ్లాడు. తాను పిరికి వాణ్ణి కానని జీవితంలో ఒక్కసారైనా నిరూపించుకోవాలి. రత్తాలు పాత కుర్చీ చూపించింది. రావు కూర్చున్నాడు. కొంచెందూరంలో నేలమీద చతి కిలబడి కూర్చున్నది రత్తాలు. రావుకి ఏం మాట్లాడాలో, రత్తాలుకు ఏం మాట్లాడించాలో అర్థంకావటంలేదు. ఊరినిండా దీపాలువెలిగాయి. గొంగడి పురుగు సీతాకోకచిలకైనట్లుగా సంజకాస్తా చీకటైపోయింది. రత్తాలు కొప్పునిండా చామంతిపూలు పెట్టుకుంది. అప్పుడే సాయంత్రం భోజనం అయిందేమో తాంబూలం కూడా వేసింది. ఆ గదిలో చౌకరకం సెంటు వాసన కూడా వస్తున్నది. రావు శరీరానికి ఉక్కగావుంది. చెమటపడు తున్నది. గాలి ఆడుతున్నట్లులేదు. తనకు రత్తాలుపైన కోర్కెవున్నట్లు సంజ్ఞలు ఎట్లాచెయ్యాలి ? ఒకవేళ రత్తాలు ఇష్టపడితే, తాను సంకోచం విడిచిపెట్టవచ్చునా ? ఈ ఒక్కసారి తాను ఏదో భ్రాంతితీర్చుకుంటే తన పరువుమర్యాదలకు భంగమా ? భ్రాంతి ఏం. సుఖమంటే రత్తాలుతోనే నిజమైన సుఖముంటుంది. పొద్దున్న నిద్రలేవగానే సుభద్ర రూపం గుర్తు కొచ్చింది రావుకు.

రత్తాలు అదోలాచూసింది రావును. రత్తాలుతో ఏమనాలో తోచటం లేదు రావుకు. ఒకవేళ తాను లేచిపోయి రత్తాలు చేయిపట్టుకుంటే, తనని

గూర్చి ఏమనుకుంటుందో రత్తాలు. లోపల ఈసడించుకుంటుందా? అయ్యగారూ, ఇదేంటి అంటుందా.

రావుకు ముచ్చెమటలు పోస్తున్నాయి. చెవికింద దోమ ఏదో పరామర్శించి సంగీతంపాడుతూ వెళ్ళింది. వీధి వాకిటి మురికి కాలువ వాసన కూడా పలకరించిపోయింది. రత్తాలు పైట జారినా మళ్ళీ తీసుకోలేదు.

బాత్ రూంలో, రంగనాథం గ్రంథసాంగుడేనోయ్, ఏమోఏమోననుకున్నాం, అని తోటి లాయర్లు చెవులుకొరుక్కుంటున్నట్లూ, మర్రోజు పొద్దున్నే రత్తాలు కూరల తట్టతో వచ్చి, తననిచూసీ, సుభద్రను చూసీ— ఓసి నీ ధీమా నాకు తెలీదా అని భావగర్భితంగా నవ్వినట్లూ రావు వణికిపోయినాడు.

"ఈ ఊరెప్పుడొచ్చావు?" అన్నాడు పొడిగా, నిస్సారంగా, తాను నిజంగా పెద్దమనిషే సుమా అని హెచ్చరిస్తూన్నట్లు. ఇంకా లోపలభయం పీకుతున్నది. మొగుడూ మొద్దులూ ఏమైనట్లు. లేక ఎవరైనా తలుపు తోసుకునివస్తే. తాను వెనుకవచ్చాడు. తలుపు తానైతే వేసిరాలేదు.

"నెలరోజులైంది" అన్నది రత్తాలు పొడిగానే

"నీ మొగుడేం చేస్తాడు ?"

రత్తాలు నిర్లక్ష్యంగా నవ్వింది. "ఓయ్ ! నా పెళ్ళిసంగతి మీకు గుర్తుందే ఆడు లారీ డ్రైవరు. తాగితాగి యాగ్సిడెంపై చచ్చాడు. ఈడ యీరసామని గుర్రబ్బండాడుండేవాడు. ఆణ్ణి సాయం చేసుకున్నాను కొన్నాళ్ళు. ఆడితో ఆ ఊరు ఆఊరూ తిరిగాను. ఆడెవత్తినో మరిగి, ఒకటి రెండుసార్లు, చేయిచేసుకొన్నాడు. "ఓరి ఎదవనాయాలా, నీవే ఏటి నాకుదిక్కు" అని ఒగ్గేశావాణ్ణి. ఏమైనా పుట్టి పెరిగినూరు, మమకారం పోక యీడికే జేరా. మా అమ్మ కాలంజేసెగా. ఈ ఇల్లు ఐదురూపాయ

లద్దె. కూరలమ్మితే నా బతుకు గడవదా అని యీ యాపారం మొదలు చేశాను. ఇదీ కుదరకపోతే మానేత్తా. నాకేంపరువా ప్రతిట్టా. పిల్లా పాపా? మొగుడా మొద్దులా. సిగ్గా శరమా. నే నడవిలో చెట్టును. ఎండా గాలీ వానా వాగూ వంటిదాన్ని.

రావు అడిగాడు. "వాన తగ్గిందా?"

ఓరగా చూసింది రత్తాలు. "బిరాన ఇంటికెళ్లాలా ?"

రత్తాలు నవ్వింది "సిన్నప్పటి బయంపోలేదు"

రాజుకు తలకొట్టినట్లనిపించింది. తన బ్రతుకు పార్కులో పది రోజులకోసారి మాలి కత్తిరించివేసే కాగితపు పూలచెట్టులాటిది, తన ఇష్టంవచ్చినట్లు తాను గాలీ ఎండా వేడీ వెల్తురూ చూసేందుకులేదు. ఏ పని చేసేందుకులేదు. పరువుప్రతిష్టలు మానమర్యాదలూ కృత్రిమమైన సాంఘిక నియమాలు సాలీడుదారాలు. తనకు ఏభై అన్నా నిండకముందే ముసలితనం వచ్చేసింది. సుభద్రకు నలభైదాటి మూడు నాలుగేళ్లన్నా గడవకముందే చప్పి దవుడలూ ముసలి నవ్వులూ ముడతల ఒళ్లు లోతైనకళ్ళు రత్తాలు చూడు. దిబ్బరొట్టెలా ఉన్నది. ప్రకృతి సిద్ధంగా ఏ నియమాలకు ఏ కృత్రిమ మర్యాదలకూ తల ఒగ్గకుండా ఏటి ఒడ్డున చెట్టులా ఆడవిలో పారే ఏరులా అందమైన కొండలా స్వేచ్ఛగా తృప్తిగా బ్రతుకుతోంది రత్తాలు. ఆకాశంలా భూమిలా రత్తాలు వయసొచ్చినా బిగువుగా బింకంగా బిర్రుగావుంది. ఛీ తానూ మనిషేనా. బ్రతుకంతా భయమే. అడుగడుగునా ఆత్మవంచనే. ఒక్కసారి సుఖంకోసం కాకపోయినా తన పిరికితనాన్ని తోసిపారేసేందుకైనా రత్తాలును తాకాలి అని ఒక అల.

రావుకి కళ్లముందు అనేక దృశ్యాలు. పురిటిగదిలో సుభద్ర. పెద్ద కొడుకు టైఫాయిడ్. కూతురుకు చిన్నపిల్లచేష్ట. మళ్లీ నీతి, సంఘం పెద్దమనిషి. పిల్లలతండ్రి.

రత్తాలు అపహాస్యంగా నవ్వుతున్నది. బయట వాననిలిచింది. తాను ఇప్పటివరకూ తన ప్రజ్ఞ కాకపోయినా సమయం సందర్భం కూడకనో ఏమో ఇంకో స్త్రీని ముట్టలేదు. ఇప్పుడు ఏభైలో పడుతూ ఛీ నీ జన్మ ఎప్పుడూ ఇంతే, నీ పిరికితనం ఇంతా అంతాకాదు అని మనస్సు ఎత్తి పొడుస్తున్నది. ఒక్కసారి ఇప్పుడు ఏం ఏమైతే-అని ఇంకో అల.

రావు లేచాడు.

రత్తాలు లేచింది. రావు చూశాడు ఒణుకుతూ బిడియ పడుతూ "తలుపు" అని నీళ్ళు నమిలాడు.

రత్తాలుకు జాలైంది. "అయ్యగారూ!" అన్నది సానుభూతి ధ్వనించేట్లు. రావుకి తల తిరిగిపోయింది.

"ఇవాళ పెద్దమ్మగారికి పసుపు కుంకుమ చేస్తుండారట. ఆ యమ్మను నేను ఎత్తుకొన్నాను. అదుట్టం. అయ్యా. పున్నెంజేత్తే బతుకు పండుతుంది." రావు రత్తాలువేపు నడవలేకపోయినాడు. రత్తాలు తలుపు దగ్గరకు నడిచింది. అయితే రావు తలవంచుకుని తలుపుదాటిన తరువాత తలుపులు మూసింది.

ఆ వీధిన ఎవరైనా తనకు ఎదురైతే అని తల వంగిపోతున్నది రావుకు. శరీరమంతా అలసిపోయింది. సోలిపోతోంది, అసహ్యం, ఏవగింపూ. తనమీదే తనకు. ఎందుకో. తన పిరికితనాన్ని తలచుకొని. తన భయాన్ని తలచుకొని. తన సంసారమంటే ఏవగింపు కలుగుతున్నది.

అందరికీ తాను సంతోషం, సౌఖ్యం, ఆలనా, పాలనా, రక్షణా కల్పించేవాడు. తాను వాళ్లకు గాఢంగా కావలెనో; వద్దో.

ఇంట్లోకివెళ్లి తన గదిలో కూచున్నాడు.

ఎవరితో మాట్లాడాలనిపించలేదు. పేరంటాళ్లందరూ వెళ్లినట్లున్నారు.

సుభద్ర వచ్చింది. చేతిలో చిన్నపళ్లెంలో ఏదో టిఫిన్ తీసుకుని. సుభద్రవేపు విచిత్రంగా చూశాడు రావు.

"మీరు మధ్యాహ్నం కూడా సరిగా భోజనం చేయలేదు."

పెద్దబాబు గదిలోకి పరిగెత్తినట్లుగావచ్చి, "నాకుఫస్ట్‌క్లాస్‌వచ్చింది నాన్నారూ" అన్నాడు. "ఇందాక మా రామంకు వాళ్లన్నయ్య టెలిగ్రాం ఇచ్చాడు. యూనవర్శిటీ నుండి". పెద్దబాబు ఇక అక్కడ క్షణం వుండలేదు.

సుభద్ర దగ్గరగావచ్చి "స్నానం చేయండి. బాగా అలసిపోయినట్లున్నారు. అమ్మడు మీ గూర్చి వందసార్లడిగింది."

రావు మనస్సు ఎందుకో ఆర్ద్రిమైపోయింది.

రత్తాలు ప్రకృతిలా యధేచ్చగా ఏ నియామకాలకు, నిబంధనలకూ తననుతాను బంధించుకోక, స్వేచ్ఛగా బ్రతుకుతున్నది. అదృష్టవంతురాలవీ. ఇవాళ ఇంతకుముందు తాననుకున్నాడా ? లేదా ! రత్తాలు బ్రతుకులో పెద్దబాబు సంతోషం, అమ్మడి అభిమానం. అనుభవానికి వచ్చేనా—

అయ్యో. ఇవాళ ప్రొద్దుటునుంచీ తానెంత దిగజారిపోయినాడు, తన మనస్సూ శరీరమూ అలసిపోయినాయి. ఇరుకైపోయినాయి.

స్నానం చేసి, సిగరెట్ కాల్చుకుంటూ, కాసేపు సేదదీర్చుకుంటే కాని మళ్లీ తాను. తానుకాలేడు.

రావు లేచి హాలోకి వెళదామని కదిలాడు, పరధాన్యంగా. తన కళ్లు వాస్తవమైన విషయాన్నే చూస్తున్నాయా ? తన కన్నతల్లి, తన

నెత్తురు, తన అమ్మడు బరువుగా. భారంగా. పెద్దపూలజడతో. అలుపుతో కూడిన నవ్వుగలతృప్తితో తన కాళ్లదగ్గరవంగి నమస్కారంగా తాకు తున్నది తన పాదాలను.

సిగ్గుగా, బరువుగా, లోపలకు వెళ్లిపోయింది.

రావు క్షణంసేపు కాలుకదల్చలేక, తరువాత చెమ్మగిలిన కళ్లను చేతులతో తుడుచుకున్నాడు.

తాను పిరికివాడైతే ఫరవాలేదు. అల్పుడుకాకుండా ఉంటే అదే చాలును. జీవితంలో ప్రతివిషయాన్నీ ఆ వైపూ. ఈ వైపూకూడాచూడాలి. ప్రతివస్తువుకూ అటువైపూ, ఇటువైపూ ఉండితీరుతాయి: అవతలివైపు కూడా చూసినవాడే అచ్చమైన నిజాన్ని తెలుసుకోగలుగుతాడు,

——